

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
A KORMÁNYZÁS TERÜLETI, TÖRTÉNETI ÉS TÁRSADALMI DIMENZIÓI
DOKTORI PROGRAM

REGIONALIZÁCIÓ ÉS REGIONALIZMUS
LENGYELORSZÁGBAN

Doktori értekezés tézisei

Baranyai Nóra

Témavezető: Pálné dr. Kovács Ilona, egyetemi tanár
Dr. Kupa László, egyetemi tanár

Pécs, 2013

Tartalom

I. Bevezetés.....	3
1. A dolgozat problémaköre	3
2. A témaválasztás indoklása	4
3. Alapvetések	5
4. Az elemzés módszertana	6
5. A dolgozat célja és kutatási kérdései.....	7
6. A dolgozat felépítése	8
II. Eredmények.....	9
1. A regionális átalakítás fogalmi-történeti háttere	9
2. Az 1998-as közigazgatási reform előzményei, folyamata	10
3. Az 1998-as közigazgatási reform eredményei, strukturális-funkcionális stabilitása (vajdasági határok, területi különbségek, társadalmi támogatottság, intézményi és hatásköri problémák)	11
4. A felső-sziléziai (etno)regionalizmus jellemzői és esélyei	13
III. Összegzés, következtetések	14
Hivatkozott irodalmak jegyzéke	20
A disszertáció témájához kapcsolódó publikációk és előadások.....	21

I. Bevezetés

1. A dolgozat problémaköre

Az államhatalom decentralizációja, ezen belül is a dolgozat témáját érintő regionalizáció részben az Európai Unió keretein belüli, részben attól függetlenül általános demokratizálási folyamatként jelentkezett a kontinens nyugati és keleti felében. A vertikális hatalommegosztás megteremtése és kiterjesztése – bár eltérő időszakban merült fel igényként – mindkét térség esetében meghatározó szereppel bírt. A nyugat-európai államokban a legtöbb esetben államszervezeti tradíciókra szervesen ráépült struktúrák, a gazdasági, politikai vagy etnikai megfontolások alapján létrehozott, regionális identitást is kialakító (*Illés I., 2002*) területi egységek lassan, akár évszázadokon keresztül formálódtak, folyamatosan igazodva az államok, illetve az egyes társadalmak igényeihez. Európa keleti felében azonban a megkésett feudalizmus a területi kormányzás és igazgatás kultúrájának kialakítása helyett a központi szint – az uralkodó – dominanciáját eredményezte, melynek kapcsán a regionális identitás is kiforratlan maradt, sőt, a jellemzően soknemzetiségű államalakulatokban a regionális, azaz térséghez kötődő identitást felülírta a nemzetiségi, etnikai identitás (*Illés I., 2002*), amely egyszersmind területi vonatkozásokkal is bírt. Minthogy a rendszerváltó kelet-közép-európai államokban az elődleges cél a nemzetállam megerősítése, a politikai és gazdasági stabilitás megteremtése volt, a decentralizáció, a regionalizáció kérdésköre a kezdeti időszakban fel sem merült, s a későbbiek során is számos félelem és ellenérzés kapcsolódott hozzá, amelyek jellemzően pártpolitikai vitákba torkolltak, s gyakran elszigetelt decentralizációt eredményeztek. A kelet-közép-európai államok gondjaira egyszerű és kézenfekvő megoldást nyújthatott volna a nyugati modell adaptálása, azonban a decentralizáció, a regionalizáció folyamatára, intézményi megoldásaira Nyugat-Európában sincs egységes recept, emellett pedig az államok sokszínűsége, eltérő hagyománya, fejlettségi szintje, valamint hatalmi-politikai elképzelései, viszonyai sem tették lehetővé a mechanikus mintakövetést. A reformok elszigetelt jellegére utal az is, hogy a területi középszintek kialakítását kísérő – gyakran politikai – vitákkal és konfliktusokkal terhelt folyamat sok esetben szorult korrekcióra (*Pálné, 2003*), amely veszélyeztette egyrészt a működés folyamatosságát, állandóságát, másrészt pedig a társadalmi elfogadottságot.

A rendszerváltó országok közigazgatási reformfolyamataira kétségtelenül nagy hatást gyakorolt az Európai Unió, melynek a fő alapelvei közé tartozó decentralizáció és szubszidiaritás indirekt módon a regionalizáció irányába terelte mind a közösséget alkotó nyugat-európai, mind a csatlakozás előtt álló kelet-közép-európai államokat. Az alapelvek

tiszteletben tartása és következetes alkalmazása ugyan alapkövetelmény a tagállamok számára, a megvalósítás mikéntjére vonatkozóan nem voltak, s ma sincsenek meghatározott tartalmú elvárások. Az Európai Unió tehát előírások és kötelezettségek nélkül, a fejlesztés- és támogatáspolitikán keresztül kívánja elérni a tagállamok közigazgatásának harmonizációját, végső célként pedig spontán egységesülését. A Regionális Önkormányzatok Európai Chartájának sikertelen elfogadása ugyanakkor azt jelzi, hogy a regionális szintű harmonizáció lassú és nehézkes folyamat lesz, amelynek megvalósulása jelenleg ellentétes a tagállamok szándékával. Az uniós indirekt hatások elsősorban a fejlesztéspolitika alapját képező tervezési-statisztikai területi egységek (NUTS és LAU) lehatárolásának szükségességében jelentkeztek, amelyek sok esetben a közigazgatási rendszer átalakításához, átszervezéséhez, s az irányítási-tervezési duplikációk elkerülése érdekében egyszerűsítéséhez vezettek, így az országok jelentős része a tervezési-statisztikai egységeket összehangolta közigazgatási, azaz állam- és/vagy önkormányzati igazgatási egységeivel

2. A témaválasztás indoklása

A dolgozat Lengyelország regionális átalakulásával, az 1998-as közigazgatási reform részeként megvalósuló felülről vezérelt (top-down) regionalizáció folyamatával, eredményeivel, valamint az alulról szerveződő, azaz bottom-up régióalkotási törekvésekkel foglalkozik, amelybe sajátos etnikai elemek is keverednek. A témaválasztást indokolja, hogy az államszocialista, de különösen az ún. visegrádi országok közül Lengyelország hajtott végre elsőként a korábbi struktúrákat lebontó, nagy változásokkal együtt járó közigazgatási reformját, mely során – a többi államtól eltérően – mély, s valódi decentralizációt valósított meg. Az azóta eltelt több mint egy évtized elegendő időtávnak bizonyul ahhoz, hogy a kezdeti, természetszerű bizonytalanságokat és döccenőket átvészelve, megszilárduló közigazgatási rendszer működési tapasztalatait összegezzük, s a reform végigvitele mellett érvelők által kitűzött célokat az eredményekkel összevessük. A dolgozat második felében egy hazánkban még kevésbé ismert regionális folyamat, az etnikai elemekkel is megtűzdelt felső-sziléziai regionalizmus bemutatására és elemzésére vállalkozunk. Az államhatalom mélyebb decentralizációjára irányuló, a decentralizált állam regionalizált unitáriussá, végső soron pedig föderálissá történő átszervezését szorgalmazó törekvések joggal tarthatnak számot az érdeklődésre, egyrészt azért, mert az elképzelések politikatudományi relevanciával bírnak, másrészt pedig azért, mert a csehszlovák és a jugoszláv föderációk felbomlása óta a térség legnagyobb léptékű államszerkezeti átalakítását célozza, amely egyúttal szakít a kelet-közép-európai államok központosított unitárius hagyományaival is. Lengyelország – csakúgy, mint a

közigazgatási reformok esetében – élen járhat a történelmi múltból fennmaradt félelmekből táplálkozó, a nemzeti és államegységet védő centralizált struktúrák lebontásában, a nyugati típusú modern állam megteremtésében.

3. Alapvetések

A dolgozat főbb céljainak és kérdéseinek ismertetését megelőzően fontosnak tartjuk néhány olyan állítás megfogalmazását, illetve vitatott kérdés, probléma és kifejezés egyértelműsítését, amelyeket a vizsgálat során folyamatosan szem előtt tartunk, s amelyek meghatározzák a disszertáció fő fogalmi – tartalmi kereteit.

- Lengyelország jelenleg *decentralizált unitárius állam*, melynek kiépítése során a *napóleoni mintát vette alapul (Sturm – Dieringer, 2005)*. A hagyományosan centralizált Franciaország területi rendszere, egyértelmű hatásmegosztást nélkülöző közigazgatási berendezkedése *közös vonásokat mutat a rendszerváltást követően kialakított lengyel háromszintű, duális igazgatási struktúrával*.
- A dolgozatban nem célunk határozottan állást foglalni abban a kérdésben, hogy a sziléziaiak kisebbségi csoportot alkotnak-e, illetve a sziléziai regionális nyelvként meghatározható-e. *Megítélésünk szerint ugyan a sziléziaiak inkább regionális, semmint kisebbségi identitással rendelkező csoportként definiálhatók*, tudomásul kell vennünk, s tiszteletben kell tartanunk, hogy ők magukat etnikumként – nyelvüket pedig önálló nyelvként – határozzák meg. Az állásfoglalást nehezíti egyrészt az, hogy ezek a kérdések más, általunk nem művelt tudományterületekre vezetnek (antropológia, nyelvészet), másrészt pedig az, hogy konkrét kapaszkodóknak is híján vagyunk, hiszen az adott tudományágakon belül sincsen kialakult, egyértelmű álláspont, sőt, elsősorban a semleges megállapítások jellemzőek. A történettudomány (vö. *Davies, 2006; Koter – Kulesza, 2003*) ugyan a „lengyel” törzsek közé sorolja a sziléziaiakat, s nyelvüket is különálló nyugati szlávként határozza meg (*Davies, 2006*), azonban ez a letelepedés óta eltelt több mint ezer év és Szilézia olvasztótégely-jellege miatt alapján aligha válhat meghatározó érvvé. Ugyanakkor leegyszerűsítőnek és erősen vitathatónak tartjuk azt az álláspontot is, amely szerint a sziléziaiak szimplán németek.
- Bár a regionális identitás kialakulásából és erősödéséből fakadó regionalizmus talán szerencsésebb lenne a folyamatok leírására, az előző pontban vázolt véleményünk ellenére a dolgozatban *a felső-sziléziai szervezetek tevékenységének és céljainak leírására az etnoregionalizmus, esetenként pedig az (etno)regionalizmus kifejezést*

használjuk. Ennek magyarázatául szolgál a sziléziaiak önmeghatározása mellett az is, hogy Felső-Szilézia helyzete és a szervezetek törekvései számos ponton analógiát mutatnak a nyugat-európai (különösen a katalán), alapvetően gazdasági alapokon nyugvó etnoregionális folyamatokkal, így annak egyfajta megkésett, kelet-közép-európai adaptációjaként értékelhetők. A dolgozatban ugyanakkor nem térünk ki a térségben jellemzően az etnikai kérdések „rendezésére” irányuló szecessziós törekvések és megvalósult szét-, illetve elszakadások (pl. Csehszlovákia, Jugoszlávia felbomlása, ez utóbbi továbbaprózódása, lásd Koszovó), valamint a regionális autonómia egyéb kelet-közép-európai módozatainak és terveinek vizsgálatára (pl. Vajdaság, Erdély), mert ezek nemzeti kisebbségi törekvések, így teljesen más megítélés alá esnek, mint az etnikai csoportok mozgalmi. Az etnoregionalizmus azonban csak – s így is megengedő jelleggel – a felső-sziléziaiak tevékenységének leírására alkalmazható fogalom (illetve érvényes lehetne még a kasubokra is, azonban a dolgozatban velük nem foglalkozunk), az állam területén formálódó, illetve a RAŚ támogatásával Lengyelország egyéb vajdaságaiban életre hívott regionális szervezetek a regionális identitás erősödésének jeleként értelmezhetők, ekképpen ezekben az esetekben pusztán regionalizmusról beszélünk.

- További fontos előzetes megjegyzésünk, hogy a sziléziai törekvések, s ezzel összefüggésben a szervezetek aktív tevékenysége megnehezíti a vizsgálat időkereteinek megállapítását. Megítélésünk szerint a jelenlegi ismeretek elegendően kellően megalapozott következtetések levonására, azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a téma aktualitása, így például a parlament előtt lévő kisebbségi törvénymódosítási javaslat, az egyelőre nem kellő feldolgozottságú népszámlálási eredmények, a szerveződő regionális politikai hálózat alapvető változásokat hozhatnak. A dolgozat elkészítése során az eddigi ismertté vált tényeket összegeztük, a jelenleg is zajló *folyamatok értékelése 2013. április 9-ével zárul*. Az azóta esetlegesen beállt fordulatok, eredmények jelen keretek között nem képezik a vizsgálat tárgyát.

4. Az elemzés módszertana

A dolgozat – az elemzés tárgyának összetettségéből fakadóan – alapvetően multidiszciplináris megközelítésű, az elemzés során a politológia, a szociológia, a jog-, közigazgatás- és történettudomány eszköztárára egyaránt támaszkodtunk. A téma elméleti jellegéből, illetve a lengyelországi regionalizmus szélesebb értelemben vett ismertségének hiányából adódóan alapvetően leíró, illetve értékelő-elemző dolgozatban széles módszertani bázisra építettünk,

vizsgálatunk így a vonatkozó szakirodalom, a jogszabályok, egyéb dokumentumok (fejlesztési dokumentumok, szervezeti alapszabályok és jogszabály-tervezetek, heti- és napilapok, folyóiratok cikkei stb.) elemzésére, a releváns statisztikai és népszámlálási adatok elemzésére, s a közvélemény-kutatási adatok másodelemzésére egyaránt kiterjedt.

A kutatás során igyekeztünk olyan vizsgálati elemekre (vajdasági határok, társadalmi támogatottság, hatásköri összeütközések) helyezni a hangsúlyt, amelyek a korábbi munkákban nem, vagy csak kis hangsúllyal voltak jelen, s úgy ítéltük meg, ezek középpontba, vagy más megvilágításban helyezése újszerű megközelítést eredményez. A III. fejezetben vizsgált elemek körülhatárolásánál döntő szerepet játszott az is, hogy elővetítsék a IV. fejezetben tárgyalt regionalizmus témakörben érintett, a felső-sziléziai társadalmi szervezetek által kifogásolt, problematikus területeket.

5. A dolgozat célja és kutatási kérdései

A dolgozat fő célja Lengyelország regionális átalakulásának vizsgálata, amely egyrészt az 1998-as közigazgatási reform részeként megvalósult, felülről vezérelt, azaz top-down típusú regionalizáció folyamatának és eredményeinek, másrészt pedig az alulról szerveződő, azaz bottom-up jellegű, a jelenlegi decentralizáció mértékével elégedetlen, etnikai elemekkel is keveredő felső-sziléziai régióalkotási törekvéseknek dimenzióiban értelmezhető.

A disszertáció elkészítését az alábbi fő- és alkérdések megválaszolása motiválta:

1. Milyen előzményei voltak az 1998-as közigazgatási reformnak, s hogyan értékelhetőek a struktúraátalakítás eredményei?

- Milyen hagyományai vannak a vajdasági rendszernek, hogyan változott az évszázadok során a vajdasági struktúra?
- Milyen folyamatok vezettek az 1998-as közigazgatási reformhoz, s mik voltak a struktúra átalakításának fő motivációi, céljai?
- Milyen problémák jelentkeztek az új vajdasági rendszerben az optimálisnak tartott régiószám megnövelésének következtében?

2. Mennyire stabil strukturális és funkcionális értelemben az 1998-ban kialakított, s 1999-től működő regionális rendszer Lengyelországban?

- Mennyire tekintik a politika fő alakítói állandónak a jelenlegi struktúrát? Van-e olyan politikai erő, amely felülről irányítva (top-down) változtatná meg a vajdasági szerkezetet?
- Milyen a jelenlegi struktúra társadalmi elfogadottsága? Mennyire elégedett a társadalom a vajdasági intézményrendszer struktúrájával és működésével? Van-e a

struktúrát megváltoztatni szándékozó, alulról szerveződő (bottom-up) csoport?

- Vannak-e, s ha igen, milyen működési hibái vannak a kialakított rendszernek? Érvényesültek-e a közigazgatási reform során kitűzött célok? Okoztak-e a strukturális megoldások funkcionális problémákat, s ha igen, melyeket?

3. Milyen jellegű átalakításokat sürget, s milyen esélyekkel küzd céljaiért a felső-sziléziai társadalom képviselőire hivatkozó néhány szervezet?

- Milyen előzményei vannak a sziléziai kisebbségi törekvéseknek, s min alapul az érvrendszerük, mire irányul a tevékenységük?
- Milyen előzményei vannak a sziléziai regionalista-autonomista törekvéseknek, s min alapul az érvrendszerük, mire irányul a tevékenységük?

6. A dolgozat felépítése

A disszertáció négy fő részből áll. Az első, a tárgyalást megelőző bevezető részben (I-II. fejezet) ismertetjük a dolgozat fogalmi kereteit, történelmi előzményeit. Az első fejezetben összegezzük a régió tudomány-specifikus definícióit, rávilágítunk a regionalizáció és a regionalizmus eltérő jellegére, motivációira és eredményeire, bemutatjuk és jellemezzük a vertikális hatalommegosztás egyes modelljeit, összefoglaljuk az autonómia és az etnoregionalizmus témakörére vonatkozó fő állításokat. A második fejezetben történelmi visszatekintés keretében részletesen ismertetjük a lengyel területi beosztás és közigazgatási rendszer kialakulását, formálódását és változásait, s a rendszerváltást megelőző, az egyes közigazgatási szintek területi és működési átalakítására vonatkozó elképzeléseket. A dolgozat harmadik fejezetében az 1998-as közigazgatási reform közvetlen előzményeivel, tartalmával és következményeivel foglalkozunk. E fejezetben kerül sor a középszintű területi egységek megteremtésével, határaik és létszámuk megállapításával kapcsolatos politikai viták bemutatására, a reformelképezések társadalmassági eredményeinek, s a kialakult rendszer háttérét adó törvényeknek ismertetésére. Szintén e fejezetben értékeljük a kiválasztott elemek vizsgálatán keresztül a kialakított vajdasági struktúra stabilitását, elfogadottságát, működését, valamint az egyes vajdaságok fejlődését, a területi, regionális egyenlőtlenségeket. A disszertáció negyedik fejezetében kerül sor a lengyelországi (etno)regionalizmus jelenségének vizsgálatára. A felső-sziléziai térség bemutatásának érdekében röviden ismertetjük történelmi, gazdasági múltját, az etnikai törekvésekkel összefüggésben a lengyel kisebbségi szabályozást, a különböző irányzatok mentén megszerveződött szervezeteket, a területi autonómiáért küzdő Mozgalom Sziléziai Autonómiájáért (*Ruch Autonomii Śląska*, a továbbiakban RAŚ) átalakuló retorikáját, politikai szerepvállalását és állammodernizáló elképzeléseit.

II. Eredmények

1. A regionális átalakítás fogalmi-történeti háttere

A dolgozatban a régió fogalmát – az egységes, minden tudományterületre érvényes definíció hiányában – a téma politikatudományi jellegéből, valamint a regionalizáció folyamatának ismertetéséből adódóan elsősorban politikai, jogi és közigazgatási értelemben használtuk. A megvalósult lengyel regionális átalakításra meglátásunk szerint egyszerre három meghatározó tényező hatott, így *a kialakított struktúra alkotóelemeire érvényes a politikai régió, a közigazgatási régió, illetve a funkcionális, tervezési régió egyidejű alkalmazása*. Témánk ugyanakkor megkívánta azt is, hogy régió-meghatározás szociológiai aspektusát se hagyjuk figyelmen kívül, hiszen *a formálódó regionális identitásra, a területileg elkülönülő speciális etnikai-kulturális közegre épülő felső-sziléziai regionalizmus a történelmi, etnikai, kulturális régió és az önrendelkezésen alapuló régiók típusainak megteremtését célozza*. Az etnoregionalizmus kérdéskörének vizsgálatát a felső-sziléziai folyamatok értékelése indokolta. Mint korábban hangsúlyoztuk, nem meggyőződéses alapon alkalmazzuk az etnoregionalizmus kifejezést a folyamat leírására, s különösen nem kívánjuk e fogalmat kiterjeszteni, s általános érvényüként feltüntetni Lengyelországban. Egyértelműnek tűnik ugyanakkor, hogy a nyugat-európai etnoregionális mozgalmak és a felső-sziléziai követelések között egyértelmű kapcsolat fedezhető fel, s a felső-sziléziaiak által adaptálni kívánt stratégia egyes, nyugat-európai gyökerekkel rendelkező elemei egyre határozottabb körvonalakat öltenek.

Lengyelország történelmi tapasztalataiból következik az, hogy az államhatalom decentralizálására csak vonakodva vállalkoztak az aktuálisan hatalmon lévők. A „nemesi köztársaság” káosza, széthúzása, s az államiság, az önálló állami lét ebből fakadó hosszú távú elvesztése arra vezette a II. Köztársaság, majd a Lengyel Népköztársaság politikai vezetését, hogy az ország egységének megtartása érdekében korlátozza a területi egységek autonómiáját. Az óvatos reformok olyan duális struktúrák kialakítását eredményezték, amelyekben a középszintű egységek hatásköre és önállósága korlátozott maradt, s az állam egységességének biztosításának további zálogát látták az önkormányzatok feletti felügyeletet, s az állam kinyújtott kezének szerepét gyakorló vajdák személyében. *A decentralizáció – recentralizáció kettőssége ekképpen az egész korszak sajátja*, amely legerőteljesebben – miként a szovjet érdekszférához tartozó egész kelet-közép-európai térségben – a demokratikus centralizmus elvén felépülő tanácsrendszer időszakában csúcsosodott ki. Az egyébként is a központi politikai irányítás és ellenőrzés alatt álló területi egységek további

központosítását példázza az 1972-75 között megvalósult közigazgatási reform, amely a járások eltörlésével és a vajdaságok szétaprózásával a területi önállóság, önállósodás megtörésére irányult. A rendszerváltást megelőző tárgyalások időszakában felmerülő vitás kérdések, ellentétes államszervezési és az államhatalom megosztására vonatkozó elvek a korábbiakhoz hasonló megközelítéseken (állami egység versus a régiók, vajdaságok gazdasági, politikai, társadalmi és közigazgatási hatékonyságának biztosítása) alapultak, s már előrevetítették az átmenet követő időszak közigazgatási átalakításának hosszú, s politikai érdekektől vezérelt, vitákkal terhelt folyamatát.

2. Az 1998-as közigazgatási reform előzményei, folyamata

A lengyel önkormányzati rendszer rendszerváltást követő fokozatos, majd' egy évtizedet igénylő kiépítése biztosította a közfeladatok lassú és óvatos decentralizálását. A rendszerváltást követő, 1998-ig tartó időszakban továbbra is az államszocializmus ellenzék – kormányoldal konfliktusa maradt fenn; a Szolidaritásból kinőtt jobboldali pártok a közigazgatási reform és a valódi önkormányzati rendszer kiépítése mellett elkötelezett politikát folytattak kormányzásuk idején, míg az ezt meg-megszakító baloldali kormányok minden esetben a folyamatok lelassítása, olykor teljes megszüntetése mellett foglaltak állást, s a decentralizáció helyett a dekoncentráció elvét részesítették előnyben. A jelenlegi háromszintű területi beosztás, s az e mentén kiépített önkormányzati rendszer – történeti jellegétől fogva is – tartósnak mutatkozik.

Az 1998-as közigazgatási reformot megelőző, *a vajdaságok számáról szóló vita során a parlamentben – főként azt követően, hogy az eredeti, szakértők által megfelelőnek tartott ún. nagyvajdasági tervezetet elvetették – nem hangzott el egyetlen szakmai érv sem. A felső középszintű egységek számának tizenkettőről, majd tizenöttről tizenhatra növelése egyes vajdaságok, illetve politikusaik lobbijének, a térségi társadalmi összefogásnak az eredménye.* A kompromisszumos területi rendszer sem a politikai pártokat, sem a társadalmat nem tölthette el elégedettséggel, leszámítva természetesen azt a néhány vajdaságot, amely győzelemként értékelhette azt, hogy helyet kapott a regionális struktúrában. A lakosság a parlamenti viták folyamán, szinte függetlenül a pártpreferenciáktól, illetve az éppen aktuális javaslatoktól, végig a 17 vajdaságból álló, hagyományos struktúra visszaállítását támogatta legnagyobb arányban. A reform társadalmi megítélésével kapcsolatban azt állapíthatjuk meg, hogy a tájékoztatás korlátossága és elégtelensége alapvetően meghatározta a lakossági hangulatot, amely az egész vitafolyamat során fennmaradt. *A társadalom nagy része nem volt tisztában a területi beosztás megváltoztatásának fő céljaival, értelmével, s akiknek feladatuk*

lett volna az alapvető kérdések tisztázása, azok sem fordítottak erre elegendő figyelmet és energiát. A politika és a média egyaránt felelős abban, hogy a vitát engedte olyan mederbe terelni, ahol már nem esett szó sem az államszervezési elvekről, sem az önkormányzatiság megerősítéséről. A vajdasági társadalom ismerethiányából és bizonytalanságából fakadó helyzetet a helyi elit saját politikai, gazdasági céljai érdekében használta fel, s sok esetben sikerült úgy láttatnia a reformfolyamatot, mint ami veszélyezteti az adott térség fejlődését. A tiltakozóakciók bemutatására pedig nyilván a média is több időt áldozott, mint a közérthető, ám szakszerű tájékoztatásra.

3. Az 1998-as közigazgatási reform eredményei, strukturális-funkcionális stabilitása (vajdasági határok, területi különbségek, társadalmi támogatottság, intézményi és hatásköri problémák)

A határmódosításokra vonatkozó jogszabályok áttekintése során kiderült, hogy nagyobb területi egységeket érintő határváltoztatások nem jellemzőek Lengyelországban, a közigazgatási reform során megrajzolt határok stabilak. A két, egész törvényhatóság területét átsoroló változtatásra szinte közvetlenül a reform után került sor, ami az átalakítás volumenét tekintve arra utal, hogy a vajdasági szerkezet kialakítása során sikerült a lehetőségekhez mérten viszonylag optimális megoldást találni, így rendeleti változtatások csak a tervezés során elkövetett, a funkcionálisan összetartozó térségek szétszakításából eredő nyilvánvaló hibákat orvosolták a helyi népszavazások során kifejezett társadalmi igényeknek megfelelően. Összességében – a reform horderejét és az azt övező vitákat, illetve az ország területét tekintve – a határkorrekciók inkább *finomhangolásként értelmezhetők*, semmint a kialakított struktúrával szembeni kritikának, illetve elégedetlenségnek, a kormányzat részéről pedig az esetekben mutatott rugalmasság a rendszer folyamatos javításának szándékát mutatja.

A statisztikai adatok elemzése során is egyértelműen kimutatott mélyülő inter- és intraregionális területi-társadalmi különbségek – amely folyamat egyébként az Európai Unióhoz a lengyelekkel egy időben csatlakozó kelet-közép-európai államokban is hasonlóan alakult –, amelyek részben a hagyományos kelet-nyugati, részben pedig a nagyvárosok, nagyvárosi agglomerációk és a vajdasági, jellemzően vidéki peremterületek közötti törésvonalra épülnek, *számos konfliktust eredményeznek*. Ebben az összefüggésben értelmezhető a dolgozatban bemutatott, a Mazowieckie vajdaság megbontására irányuló top-down és bottom-up javaslatok sora, s a felső-sziléziai etnoregionális elképzelés is jelentős részben a területi-társadalmi egyenlőtlenségeken alapul. Egyértelmű, hogy a felmerült, a

vajdasági szerkezetet érintő átalakítási kísérletek a politika–fejlesztéspolitika dimenziójában érhetők tetten. A Jog és Igazságosság (*Prawo i Sprawiedliwość*) és a párt elképzeléseivel paralel igényeket megfogalmazó radomi mozgalom (*Szeretem Radomot Egyesület; Stowarzyszenie Kocham Radom*) mozgatórugói egyértelműen a korábbi szétaprózott vajdasági rendszerben, illetve a jelenlegi fejlesztéspolitikai jellegzetességekben keresendőek, amelyek a megítélésük szerint igazságtalan vajdasági átszervezés, a városok térszervező funkcióinak átalakulása, ezzel párhuzamosan jelentőségük lecsökkenése, ami kiegészül a regionális forráselosztással is erősített területi egyenlőtlenségek folyamatos növekedésével. Megítélésünk szerint a vajdaság felbontására felvázolt javaslatok megvalósítása a térségek, városok számára egyértelműen további veszteségeket, nehézségeket okozna; a Varsói Agglomeráció (akár vele együtt Płock) kiszakításával elveszne a szélesebb értelemben vett funkcionális egység, s kérdéses a fennmaradó területeken egy életképes, valódi (gazdasági, közigazgatási stb.) központtal rendelkező vajdaság kialakítása, míg a régió bizonyos részeinek keleti, az ún. Kelet-Lengyelországhoz tartozó vajdaságokhoz való csatlakozásai újabb belső egyenlőtlenségeket, illetve konfliktusokat generálnának, s tovább bonyolítanák a keleti térségek felzárkóztatásának érdekében meghatározott fejlesztéspolitikai feladatok végrehajtását.

A közvélemény-kutatási adatok, valamint a választásokon való részvétel, illetve ezek változásai alapján kettős megállapításokat tehetünk. Elemzéseink alapján jól látható, hogy *a kezdeti szkepticizmust egyre inkább felváltja az önkormányzatok jelentőségének, működésének elismerése, a társadalom értékeli a testületek által végzett tevékenységeket, s értékeli azok hatásait és eredményeit is.* Az erősödő legitimitáció jele a jelenlegi területi beosztással és a közigazgatási rendszer egészével való elégedettség, az egyre növekvő választási részvétel, ami – ha a parlamenti és az elnöki választásokat is figyelembe vesszük – összességében az állampolgári társadalom (*Regulski, 2005*) kialakulására és formálódására utal. A közvélemény-kutatások szerinti, a helyi és a területi öngazgatás fejlődésre gyakorolt hatás, valamint a törvényhatósági és a járási szintű ügyekkel kapcsolatos (vélt vagy valós) választói befolyás nagysága alapján ugyanakkor joggal várhatnánk ennél magasabb, vagy legalábbis az országos választási részvételt meghaladó aktivitást az önkormányzati választások alkalmával. Összességében tehát azt a megállapítást tettük, hogy *erősödik a háromszintű önkormányzati rendszerrel szembeni bizalom*, jóllehet, a választóktól távoli, s az országos pártpolitikának helyet adó vajdasági intézményekkel szemben ez kisebb mértékben nyilvánul meg.

Az egyes vajdaságok belső működési nehézségeit, azaz *a kettős irányítású régiók hatásköri összeütközéseit*, az önkormányzatok feladataihoz sorolt regionális tervezés és a vajda hatáskörében lévő források feletti rendelkezés ellentmondásait *a központi kormányzat igyekszik feloldani*, bár jelenleg még – nagyrészt hatalompolitikai okokból – nem találtak meg a legmegfelelőbb és leghatékonyabb megoldást. *A 2009-ben életbe lépett, a vajdákról és a vajdasági államigazgatásról rendelkező törvény rendelkezései alapján megállapítottuk, hogy a jogszabály szükséges, de nem elégséges változtatásokat vezetett be a vajdák tisztségéhez kapcsolódó feladatok és hatáskörök vonatkozásában.* Ideális megoldásnak az lenne tekinthető, ha a vajda az állam területi képviselőjeként az államérdeknek megfelelően, a regionális sajátosságoktól függetlenül biztosítaná az állam hatáskörébe tartozó szolgáltatásokat, míg a politikai tisztségű marsall a vajdaság lehetőségeit, a valós helyzetet figyelembe véve gondoskodna a regionális stratégia kidolgozásáért, s annak következetes végrehajtásáért. Az igazgatási és a politikai funkciók ilyen jellegű, világos szétválasztása azonban nyilvánvalóan sérti a pártok érdekeit, ezért a vajdasági kettős struktúra a jelenlegi formájában, esetleg apró változtatások mellett várhatóan még sokáig fennmarad.

4. A felső-sziléziai (etno)regionalizmus jellemzői és esélyei

A rendszerváltást követő országgyűlési képviselő elnyerése, majd gyors elvesztése olyan utak keresésére ösztönözte RAŚ-t, amelyek mára külön irányzatok kialakulásához vezettek. A kezdetben kisebbségi, majd autonomista vonalon haladó szervezet, illetve a kisebbségi-nyelvi irányzat képviselőire hivatott Sziléziai Nemzetiségű Emberek Szervezete (*Związek Ludności Narodowości Śląskiej, ZLNŚ*) és Sziléziai Nemzetiségű Emberek Egyesülete (*Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, a továbbiakban SONŚ*) ugyan hangsúlyozzák, hogy céljaikban és elképzeléseikben igencsak távol állnak egymástól, nem tekinthetünk el attól, hogy ez utóbbi szervezeteket vagy a RAŚ, vagy annak tagjai (is) alapították, így az irányzatok összefonódása egyértelmű. A sziléziaiak által indított „többfrontos” küzdelem eddig nem ért el gyakorlatilag semmilyen eredményt, érvelésük a lengyel államnál süket fülekre talált. *Az új népszámlálási eredmények¹, s az egyre erősödő, immáron nemcsak a Śląskie vajdaság képviselőinek pártállástól független, hanem az ország más területi egységeiből is érkező képviselők törvénymódosítási kezdeményezése, valamint a RAŚ regionális politikai tényezővé válása, s újabban a regionális állam megvalósítását célzó országos hálózat, párt szervezése olyan*

---

¹ A 2011-es népszámlálás eredményei alapján az önmagukat sziléziaiaknak vallók száma 846 719 fő, mellyel nemcsak hogy a legnagyobb lélekszámú nemzeti-etnikai csoporttá váltak, hanem az összes nem-lengyelen belül is 57,6 százalékos arányt képviselnek.

tények és folyamatok, amelyeket többé a lengyel állam és társadalom sem hagyhat figyelmen kívül. Nem véletlen, hogy a 2010-es önkormányzati választások után a sziléziaiak sikere országos politikai ügyé vált, s a RAŚ-t a kormány és az ellenzék egymás elleni csatározásaikban is felhasználták. A Jog és Igazságosság részben a kormányzó Állampolgári Bizottságot (*Platforma Obywatelska, PO*) támadta a regionális koalíció kialakításáért, részben pedig a kormányfő *Donald Tuskot* kasub származásáért és korábban (1994) publikált regionalista-föderalista elképzeléseiről, s a RAŚ bátorítását és elképzeléseinek támogatását kérték rajtuk számon. A 2011-es népszámlálás idején ismét a PiS volt az a párt, amelyik a sziléziaiak ellen igyekezett hangolni a lengyel társadalmat, mondván, hogy ők csak álcázott németek (ezzel, illetve az ebben rejlő sugallattal, hogy a németiség egyenlő a veszéllyel és rosszal, sikerült a német kisebbséget is vérig sérteni).

Az országos politika tematizálása mellett a felső-sziléziai irányzatok sikerei és eredményei a szervezetek jellegének átalakulásából is fakadnak. Elemzéseink szerint a generációváltás óta egyértelműen lendületet kapott a RAŚ, s ez a szervezet céljaiban, érvrendszerében és tevékenységében is megnyilvánul. A korábbi, az idősebb generációba tartozó vezetők döntően az államszocialista időszak igazságtalanságait (II. világháborút követő deportálások, kitelepítések, majd a polonizáció, a sziléziaiak másodrangú állampolgárokként kezelése) kívánták „jóvátetni” a lengyel állammal, míg a fiatal *Jerzy Gorzelik* vezette szervezet a modernizálásért és a „sziléziai aranykor” visszaállításáért küzd. A SONŚ megjelenésével a felső-sziléziai szervezetek földrajzi hatóköre is kiterjedni látszik, jóllehet, a RAŚ-nak is van opolei szervezete, ők azonban eddig nem tudtak jelentősebb eredményt felmutatni. *A kisebbségi-nyelvi irányzat legújabb szervezete szintén fiatalos lendülettel jellemezhető, így tevékenységük nyomán a bázis, a támogatók körének további bővülése prognosztizálható.*

III. Összegzés, következtetések

Az 1998-ban kialakított, s 1999-től működő vajdasági rendszer jórészt követi a földrajzi tájegységek által meghatározott természetes határokat, az ország hagyományos területi felosztását, a történelmi és kulturális hagyományokat, bár kivételek természetesen akadnak (pl. *Świętokrzyskie* és *Lubuskie* vajdaság, amelyek korábban sosem léteztek, s földrajzi-történelmi értelemben is más régiókhöz tartoznak), ami a vajdaságok számának a tervezetthez képest történt megnöveléséből fakad. A közigazgatási rendszer átalakítása során a geográfiai, gazdasági, társadalmi és politikai szempontokat, adottságokat egyaránt figyelembe kellett volna venni, azonban a politikai vita és az ezt feloldó kompromisszum csupán a geográfiai aspektust vette figyelembe (*Gorzelak, 1999*). A megteremtett vajdasági struktúra – jóllehet,

az átalakítás célja a területi kiegyenlítés is volt – *gazdaságilag és társadalmilag sem kiegyensúlyozott*, a politikai kompromisszum alapján kialakított szerkezet néhány kisebb, kisvárosias központtal, s viszonylag jelentéktelen gazdasági erővel rendelkező vajdaságot is a rendszer részévé tett (pl. Opolskie, Świętokrzyskie és Lubuskie vajdaság), amelyek nemcsak a gazdasági, hanem a társadalmi mutatóik alapján is a leggyengébbek közé tartoznak (*Illés P.A., 2000*), s ez is hozzájárult az egyenlőtlen, a regionális különbségek növekedését eredményező területi fejlődéshez. Bár az uniós átlaghoz minden egyes vajdaság közelít, a belső egyenlőtlenességek – az ország nyugati és keleti, valamint a nagyvárosok és a vidéki térségek között – egyre nőnek. *A fejlesztéspolitikában 2014-től bekövetkező változások* – amelyek megfelelnek a 2009-es Barca-jelentésben meghatározott új uniós kohéziós és regionális politikai irányoknak, a területi alapú, helyi bázisú (place-based) fejlesztések támogatásának – *az alulról építkező regionális tervezés erősítése*, a helyi-regionális érdekek és szükségletek alapján megfogalmazott, széles partnerségen alapuló prioritások – amelyeket összehangolnak a nemzeti szintű tervekkel – *a régiók versenyképességének növelését célozzák*. Ezt elősegítve a központi kormányzat és a regionális önkormányzatok között kötött rövid távú vajdasági szerződések rendszerét a jövőben a nagyobb távlatokban (3 év) gondolkodó területi szerződés váltja fel, mely egyrészt magában foglalja a többszintű kormányzás (azaz a törvényhatóságok és járások bevonását) és a partnerség alkalmazását, másrészt pedig az ágazati, regionális és az uniós támogatáspolitikai rendszereiben elhelyezve biztosítja az egyes, támogatandónak ítélt projektek finansziális háttérét. A kialakított feltételek azonban *szakítanak a területi kiegyenlítést célzó fejlesztéspolitikával*: az Országos Területfejlesztési Stratégia 2010-2020 elismeri, hogy a fejlettségbeli különbségek történelmileg és földrajzilag adottak (*Schmidt, 2010*), ugyanakkor Kelet-Lengyelországot – a térség felzárkóztatása, illetve a fejlettségbeli szakadék szűkítése érdekében – továbbra is kiemelt célterületként kezelik, ekképpen erre a térségre önálló operatív program, valamint 2020-ig tartó kiemelt támogatási stratégia vonatkozik. Vélhetően a tervezés- és fejlesztéspolitika e módon megvalósuló decentralizálása a versenyképesség növelésének kiemelten kezelésével összefonódva *az inter- és intraregionális különbségek további növekedését* vonja majd maga után, ugyanakkor lehetőséget biztosítanak a vajdaságok harmonikus, saját ütemben zajló, s saját adottságokon alapuló fejlődésére, ami hosszútávon egyáltalán nem nevezhető negatív iránynak.

A vajdasági struktúra minőségi átalakítását, egyszersmind az alkotmányos, ezen belül is autonóm régiók megteremtését célzó, alulról szerveződő mozgalmak szerepe egyre markánsabb Lengyelországban. A civil és a politika szférájának metszetében meghúzódó

RAŚ eltávolodva a két világháború közötti autonómia iránt érzett nosztalgiára és a sziléziai mítoszteremtésre alapozó érveléstől, jelenleg az államszervezet átalakítása, a regionalizált unitárius állam megteremtése érdekében országos hálózat megszervezésén fáradozik. A felső-sziléziai problematika azonban ennél összetettebb, hiszen az autonomista szervezet mellett a vitatott sziléziai kisebbség és nyelv elismeréséért küzdő irányzat is jelen van a térségben. A nyugat-európai tapasztalatok szerint kisebbségi/nyelvi és az autonomista mozgalmak jellemzően kölcsönösen támogatják, erősítik egymást, azonban bizonyos esetekben egymás ellen dolgoznak, versengenek. Ez különösen abban az esetben jelentkezhet, ha a regionalista-autonomista mozgalom – amelynek egyik jellegzetes tulajdonsága az, hogy igyekszik valamennyi térségi, kisebbségi követelés integrálására – hasonló célkitűzéseket (is) képvisel, mint a nyelvi mozgalom, s így gyakorlatilag elszívja előle a levegőt. Esetenként azonban a versengés a nyelvi mozgalom javára is válhat, hiszen a központi hatalom kevésbé tartja veszélyesnek a jogok ilyen jellegű kiterjesztését, mint egy komplex egyértelműen politikai jellegű követelésekkel rendelkező szervezet esetében. A regionalista-autonomista mozgalmak a helyi, térségi öngazgatás megteremtéséért folytatott küzdelemben nagymértékben az egyének érzelmeire és érdekeire (szabadabb, egyenlőbb, összetartóbb, valamint gazdagabb, magasabb életszínvonalon élő helyi társadalom kialakulásának a képe) próbál meg hatást gyakorolni, ami akár szeparatista törekvések táptalajává is válhat. Az etnoregionális mozgalmak fejlődési pályája országonként eltérő, az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kezdetben jelentéktelen, vagy jelentéktelennek ítélt mozgalmak vagy regionális, ritkábban országos szinten is meghatározó erővé válnak, vagy követeléseik más pártokba való becsatornázása révén eljelentéktelenednek, vagy – a célok elérése érdekében kötött – politikai kompromisszumok hatására hitelüket veszítették, vagy követeléseik teljesítését követően, a mozgalom kiüresedésével megszűntek (Joó, 1988).

Felső-Sziléziában tehát mind a kisebbségi/nyelvi, mind a regionalista-autonomista irányzat képviselteti magát, s a lengyel központi kormányzat előtt álló dilemma is a fentiek alapján határozható meg. A kisebbségi/nyelvi mozgalom törekvései, s annak jogalapja kapcsán felmerült számos kétely, bizonytalanság az egyik tényező, mely a törvényhozás döntéshozatalát megnehezíti: *nem bizonyítható egyértelműen, hogy a sziléziai nemzetiség, etnikum, illetve a sziléziai nyelv önálló, a lengyeltől lényegesen eltérő lenne, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a többszázézes tömeg sem, amelyik ezek alapján határozza meg identitását.* Megítélésünk szerint a lengyel politikai vezetés a jelenlegi körülmények között – az eddigi gyakorlattól eltérően – nem dughatja homokba a fejét, bár el kell ismernünk, ez is egy valós, s a korábbi tapasztalatok szerint igenis reális forgatókönyv. A másik lehetséges, s

jelen helyzetben alighanem kívánatos út azonban a kisebbségi és/vagy nyelvi kérdés rendezése lenne, melyhez szükséges a jelenleg érvényben lévő törvények felülvizsgálata, módosítása is. Egy ilyen helyzet lehetőséget teremt arra is, hogy a kisebbségi szabályozást a jelen állapotok figyelembevételével racionalizálják, s egyúttal megszüntessék a politikai jogok tekintetében igazságtalan, diszkriminatív különbségtételt az anyaországgal rendelkező nemzeti, illetve nem rendelkező etnikai kisebbségek között. A kormányzat és a törvényhozás előtt álló másik lényeges kérdés az, hogy egy esetleges kisebbségi törvényi változtatással teret engedjenek-e a regionalista-autonomista mozgalom nagyobb horderejű törekvéseinek. A lengyel közéletben már a népszámlálási eredmények kapcsán olvasható vélemények is döbbeneten és félelmen alapulnak, s a sziléziai létszámát már önmagában a szeparatista követelések előszobájaként értelmezik. Bár a RAŚ nem győzi hangsúlyozni, hogy a kisebbségi és a nyelvi jogokat a szervezet nem kezeli prioritásként, egy pillanatig se legyen kétségünk afelől, hogy a megszerzett jogosítványokra hivatkozva nem kísérelne meg abból saját maga számára előnyt kovácsolni – mint ahogyan ezt eddig is tette. Az érvrendszer jelenlegi változásainak ellenére a RAŚ továbbra is nagymértékben a magukat sziléziaiaknak vallók bázisára alapozza politikáját, hiszen ez a tömeg alkotja szavazóinak magját is. A két csoport közötti nyilvánvalóan lényeges átfedés szintén a kisebbségi törvény megváltoztatását gátolja, hiszen a lengyel állam a történelmi tapasztalatok miatt továbbra is féltve őrzi egységét, unitárius jellegét, így aligha tesz olyan lépést, amely ezt akár egy kicsit is veszélyeztetné. A kizárólagosan Felső-Szilézia számára biztosított autonómia követelésétől sem véletlenül távolodott el a RAŚ. A megváltozott taktika gyakorlatilag ugyanazt az eredményt célozza, csak teljesen új csomagolásban. A korábbi, kizárólag saját térségében gondolkodó bezártságából kitörve, immár regionális politikai tényezőként az állam átszervezésére irányuló kísérlet megfogalmazásával a RAŚ képes dinamizálni a többi térség regionális törekvéseit, s amit korábban csak a speciális státusz megítélésének eredményeként feltételeztünk – a felső-sziléziai autonómia biztosítása más, elismert kisebbségeket és regionális csoportokat, esetleg jelenleg még öntudatra nem ébredt közösségeket is mozgósíthatna, hasonló követelések megfogalmazására ösztönözhetne (Baranyai, 2009) –, a szervezet nyitásával, tevékenységével így is megvalósulni látszik. Bár a regionális autonómiát zászlajukra tűző szervezetek formálódása kezdeti stádiumban van, így jelenleg támogatottságuk is elenyésző, akár a RAŚ-hoz hasonló regionális politikai erővé is válhatnak a későbbiekben. Egyelőre nem egyértelmű, hogy a felső-sziléziai szervezetnek az országos hálózat kiépítésével valóban egy országos politikai párt kiépítése-e a célja, amely a bottom-up kezdeményezések becsatornázásán keresztül a vajdasági autonóm közösségek top-down

típusú megteremtésére vállalkozik, vagy az, hogy a regionális szervezeteket összefogó vezetőként megmaradva tevékenységével és látványos akcióival hívja fel a figyelmet a regionális társadalmak eltérő igényeire, s civil nyomást gyakoroljon a döntéshozókra. A potenciális siker szempontjából azonban minden bizonnyal *döntő tényező a felső-sziléziai társadalom megnyerése, s ennek alapfeltétele az etnikai alapú érveléstől való eltávolodás, az, hogy a RAŠ a sziléziaiakról ne mint sziléziai nemzetiségiekről, hanem mint az adott területen élő népességről gondolkodjon. A siker másik záloga a központi hatalommal, illetve a többségi társadalommal folytatott érdemi párbeszéd, mely során egyértelműsíteni kell, hogy a tervezett átalakítás nem jár együtt sem Felső-Szilézia szecessziójával, sem a lengyel állam szétesésével. Ez tűnik a legnehezebb feladatnak, részben az ország történelmi tapasztalatai, részben a RAŠ korábban nyíltan, mostanában pedig inkább burkoltan megnyilvánuló radikalizmusa miatt, de nem kedvezőek a fentebb már idézett nemzetközi folyamatok sem.*

A nyugat-európai út adaptációs kísérlete tehát elméleti síkon – akár önmagában az állam mérete miatt is – életképesnek bizonyulhat Lengyelországban, ugyanakkor a kelet-közép-európai megkésettség és eltérő fejlődési út e vonatkozásban is érvényesülni látszik. Bibó István 1946-ban készített diagnózisának (*Bibó, 1986a*) aktualitása mit sem változott az azóta eltelt csaknem hetven év alatt; a térség államai ma is kialakított, kiharcolt, helyreállított nemzeti kereteiket óvják és féltik, s az etnikai-területi kérdések rendezésére irányuló egyik megoldási alternatíva, a kisebbségi státúumok és területi önkormányzatok (*Bibó, 1986b*) létesítésének lehetőségét is elvetik. Az autonómiák biztosítása e térségben – s e helyen akár a határon túli magyarokra is gondolhatunk – indokoltabb esetekben sem automatikus, az újonnan kialakult nemzetállamok akarataiba ütközik, ennek megfelelően következetlen és folyamatosan változó megoldásokba, s a múltból táplálkozó, ám a mai kormányzatok és politikai pártok által is szított társadalmi (nemzetiségi) konfliktusokba torkollik. Kétséges tehát az, hogy éppen a tragikus múlttal terhelt, decentralizált államszervezeti tradícióval nem rendelkező Lengyelországban valósul meg elsőként a regionális autonóm közösségeken nyugvó regionalizált vagy változó geometriájú decentralizált modell, ugyanakkor a jelenleg csak formálódó folyamatok akár ennek irányába is hathatnak. Lengyelország az 1998-as sikeres közigazgatási reformját követően ismét a kelet-közép-európai folyamatok élére állhat, s példaként szolgálhat a térség többi állama számára, amennyiben hajlandó nagyvonalúan rendezni a felső-sziléziai problematikát. A minta azért is lehetne kivételes és erőteljes hatású, mert jelenleg a sziléziaiak *dē iure* nem tartoznak sem a nemzeti, sem az etnikai kisebbségek közé, ellentétben pl. az autonómiát követelő erdélyi vagy szlovákiai magyarokkal. A nemzetállami egységet féltő és az „elkoszovósodástól” tartó véleményekkel szemben ismét

Bibó István gondolatait hívjuk segítségül: „(...) ilyen helyzetben tisztán látó, bátor és demokratikus közvélemény és politika egyet tehet: maximális lehetőségeket nyújt a kisebbségnek a meglevő kereteken belül, és saját kezdeményezéséből megvalósítja a legmerészebb kisebbségi követeléseket, amivel azonban egyúttal vállalja az esetleges elszakadás kockázatát is (...)”(Bibó, 1986a: 229).

A felvetett kérdés megválaszolása ugyanakkor jelen dolgozat keretei között nem lehetséges, sokkal inkább a kutatás további irányait határozhatja meg. A regionalista-autonomista mozgalmak tevékenységéből fakadó regionális identitás kialakulása, erősödése, a lengyel decentralizáció további folyamata, annak döntéshozatali és pénzügyi aspektusai, az Európai Unió szervezeti fejlődésének iránya egyaránt hatással vannak az elképzelés megvalósíthatóságára, ám mivel ezek hosszú folyamatok (s a RAŠ maga is 2019/20-ra tervezi az alkotmányos reformot), az eredmények vizsgálhatósága szempontjából is az időtényező szerepe látszik a legmeghatározóbbnak.

Hivatkozott irodalmak jegyzéke

Baranyai Nóra (2009): A sziléziai autonómiatörekvések háttere és dilemmái. In Gulyás László – Szávai Ferenc – Keczer Gabriella (szerk.): Régiók a Kárpát-medencén innen és túl. A 2. nemzetközi konferencia tanulmányai (A VIKEK Évkönyve, 2009). Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására, Szeged – Kaposvár. pp. 261–267.

Bibó István (1986a): A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In Bibó István (1986): Válogatott tanulmányok I–IV. Második kötet.

Bibó István (1986b): A nemzetközi államközösség benuátsága és annak orvosságai. Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás. In Bibó István (1986): Válogatott tanulmányok I–IV. Negyedik kötet.

Davies, Norman (2006): Lengyelország története. Osiris, Budapest.

Gorzela, Grzegorz (1999): Reforma terytorialnej organizacj kraju: geneza, założenia, uzasadnienie. In Gorzela, Grzegorz (szerk.): Decentralizacja terytorialnej organizacj kraju: założenia, przygotowanie, ustawodawstwo. CASE, Warszawa. pp. 9–21.
http://www.nbportal.pl/library/pub_auto_B_0001/KAT_B2181.PDF Letöltés ideje: 2010. március 7.

Illés Iván (2002): Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átalakulás, integráció, régiók. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

Illés Pál Attila (2000): A lengyel közigazgatási reform kritikája. In Bárdi N. (szerk.): Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Teleki László Alapítvány, Budapest. pp. 245–258.

Joó Rudolf (1988): Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában. Gondolat, Budapest.

Koter, Marek – Kulesza, Mariusz (2003): Lengyelország határai kialakulásának földrajzi és történelmi okai. In Ábrahám Barna – Gereben Ferenc – Stekovic Rita (szerk.): Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba. pp. 281–294.

Pálné Kovács Ilona (2003): Önkormányzatok és hatalommegosztás. In Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Aula, Budapest.

Regulski, Jerzy (2005): Samorządna Polska. Rosner is Wspólnicy sp. z o.o. Warszawa.

Schmidt Andrea (2010): Törésvonalak és területfejlesztés Lengyelországban. Adottságok, szereplők, intézmények, perspektívák. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

Sturm, Roland – Dieringer, Jürgen (2005): The Europeanization of Regions in Eastern and Western Europe: Theoretical Perspectives. *Regional & Federal Studies*, 15/3. szám. pp. 279–294.

A disszertáció témájához kapcsolódó publikációk és előadások

Publikációk

- Baranyai Nóra (2013): (Ethno) regionalism in Upper Silesia. In: Territorial Cohesion in Europe. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztály, Pécs. p.12. (in print)
- Baranyai Nóra (2013): Regionalism in Upper Silesia. The concept of autonomous regions in Poland. In: Pécsi Politikai Tanulmányok IX. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs. p.16. (in print)
- Baranyai Nóra (2012): Első lépés a föderalizmus felé: a lengyel autonóm régiók létrehozásának tervezete. In: Pálvölgyi K. – Reisinger A. – Szabados E. – Tóth T. (szerk.), Fiatal Regionalisták VII. Konferenciája, Győr, 2011: Tanulmánykötet. Győr: Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, 2012. pp. 5-17.
- Baranyai Nóra (2012): Sziléziai autonómia 2020-ban? In: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei, IV. évfolyam 3. szám. VIKEK, Szeged. pp. 43-49.
- Baranyai Nóra (2011): A lengyel vajdaságok kialakításának politikai és társadalmi háttere. A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2011. pp. 300-307.
- Baranyai Nóra (2009): A sziléziai autonómiatörekvés háttere és dilemmái. A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009. Szeged-Kaposvár. pp. 261-267.
- Baranyai Nóra (2009): Szilézia autonómiája – Autonómiatörekvések napjainkban. In: Kultúra és Közösség, 2008/3 szám, pp. 22-29.
- Baranyai Nóra (2009): Etnoregionalizmus Lengyelországban. In: Rab V. – Schwarzwölder Á. – Varga M. /szerk/ (2009), VII. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia előadásai. A Grastyán Endre Szakkollégium tanulmánykötetei 7. pp. 7-16.

Előadások

- Első lépés a föderalizmus felé: a lengyel autonóm régiók létrehozásának tervezete. Fiatal Regionalisták VII. Konferenciája. Győr, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet. 2011. október 14.
- Sziléziai autonómia 2020-ban? V. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl című nemzetközi konferencia. Kaposvár, Kaposvári Egyetem. 2011. október 28.
- A lengyel vajdaságok kialakításának politikai és társadalmi háttere. IV. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl című konferencia. Kaposvár, Kaposvári Egyetem, Egyesület Közép-Európa Kutatására. 2010. november 12.
- Etnoregionalizmus Lengyelországban – Szeparatizmusra vagy autonómiára törekszik Szilézia? VII. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia. Pécs, PTE Grastyán Endre Szakkollégium. 2009. március 23-25.
- A sziléziai autonómiatörekvés háttere és dilemmái. II. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl című nemzetközi tudományos konferencia. Kaposvár, Kaposvári Egyetem. 2009. május 22.